

1) Innenfor forskningsfeltet finnes det tre syn på hvor vidt Bibelen kan sies å være en pålitelig historisk kilde. Konservativister forsøker å bevare Bibelens helhet så langt det lar seg gjøre. De tar teksten som et seriøst forsøk på å bevare en kulturell historisk arv. Konservativister har imidlertid blitt kritisert for å ha avvist noen beviser som motstrider Bibelen. Minimalistene og maksimalistene er enige om at Bibelen ble skrevet lenge etter at hendelsene skal ha forløpt seg. I den jødiske tradisjonen ble Toraen (Mosebøkene: Genesis, Exodus, Leviathan, Numbers og Deuteronomy) åpenbart for Moses på fjellet Sinai på vei ut av Egypt (anslått ca. 1400 f.kr.), deretter overlevert i en streng muntlig tradisjon før de ble skrevet ned først under det "Babylonske fangenskapet" (605-539) og etablert i en større kanon sammen med Profetene (Nevi'im) og Skriftene (Ketuvim) rundt den kristne tidsregnings begynnelse. For minimalistene er denne fremstillingen problematisk. Den muntlige overføringen av teksten er mange hundre år lang og det er simpelt hen et for stort gap til at tekstene kan tenkes å ha blitt overført uten endring. Minimalistene hevder at Bibelen stort sett er fiksjon, gjerne inspirert av historiske hendelser, men i stor grad overdrevet. Minimalistene har blitt kritisert for å ikke ta Bibelen seriøst som kilde til historisk kunnskap. Maksimalistene på sin side tar utgangspunkt i at Bibelen stort sett er historisk riktig, men tar høyde for den store temporale avstanden mellom hendelsene som er omtalt og selve nedskrivningen. Maksimalister har kommet frem til at kongebøkene, hvis periode er mer nærliggende til tekstens nedskrivning, i stor grad stemmer over ens med andre kilder. Etter denne korte introduksjonen skal jeg ta for meg utfordringer forbundet med å lese fortellinger i Bibelen som beretninger om historiske hendelser, med utgangspunkt i noen eksempler fra Genesis og Exodus.

Fortellinger er en dominerende litterær form i tiden; dens formål er normgivende, til bruk i forkynnelse og til å definere gruppetilhørighet. Vi må anta at forfatteren hadde en intensjon med å skrive teksten. Forfatteren er således inhabil. Han vil forkynne, ikke bare meddele. I Toraens tilfelle var det sentralt å tilhøre det utvalgte folk ("covenant") for således å ha en plass i religionens sosiale gruppe. Toraen legger frem 613 bud som skal etterfølges av jøder. Det som er viktig for jødene er således ikke hvorvidt forfatteren (eller sekretæren som har skrevet teksten ned, siden teksten i første omgang kommer direkte fra Gud til Moses) er til å stole på eller ikke, men hvordan de best skal følge Guds bud (som teksten er deres beste kilde til). I akademiske studier må vi derimot spørre: på hvilke måter har forfatteren, nedskriveren og eventuelle redaktører opp i gjennom historien forandret eller påvirket innholdet? I nytestamentlig forskning har det blitt gjort mange forsøk på tekstkritikk (å finne tilbake til originalteksten), mens lignende forsøk ikke har blitt fullført innen koranforskningen. Dette skal jeg ikke gå videre inn på her. Et annet men relatert problem er kildenes utilgjengelighet. Ingen originalkilder er bevart, og vi har derfor ikke mulighet til å finne ut hvordan de opprinnelig så ut. I den grad andre kilder er sitert (og det er de ikke i Genesis og Exodus) så er også de dertil refererte kildene utilgjengelige for dagens forskere.

Et annet problem som knytter seg til vitenskapelig studium av hellige tekster er det overnaturliges tilstedeværelse. Vitenskapen kan ikke ta høyde for hvorvidt overnaturlige fenomener kan være historiske faktisiteter. Det overnaturlige stiller seg ikke til gjenstand for etterprøvbarehet. Fra 1700-tallet ble det gjort forsøk på å finne vitenskapelige forklaringer på overnaturlige hendelser omtalt i det gamle testamentet. Spesielt plagene over Egypt i Exodus er et hyppig sitert eksempel. Vannet i Nilen som ble til blod, kan i virkeligheten ha vært et sjeldent tilfelle av algeblomstring, og det at folk unngikk å vaske seg eller drikke av vannet i Nilen oppstod en byllepest. Pesten kan forklare store dødsfall av førstefødte (en annen forklaring jeg leste på internett var at sjalu stesøsken forårsaket de førstefødtes dødsfall i stor skala i antikkens Egypt). Frosker vendte seg bort fra Nilen og dermed kan de tilsynelatende ha vært mer utallige i landsbyer og bysentrum enn tidligere. Gresshopper migrerer i tilsynelatende uregelmessige perioder, og forandringer i jordens magnetisme, som ofte skjer ved jordskjelv, kan forandre deres reiseruter. Andre naturlige forklaringer på plagene kan være nærliggende vulkanutbrudd i Middelhavsområdet. Fra 1800-tallet ble psykologiske forklaringer trukket frem. I senere tid har bibelforskere heller ansett fortellingene for å ha en visst grad av historisk basis, men å være overdrevet til de grader.

Neste problem som presenterer seg for forskningen er samsvar og kontradiksjoner med andre kilder, både innenfor teksten selv/tekstsamlingen og med kilder utenfor teksten. Innen for teksten kan det finnes såkalte "dubletter", dette er den samme fortellingen gjenfortalt med visse ulikheter. Et eksempel fra den Hebraiske Bibelen er at vi får tre ulike beskrivelser av Kong Sauls død. Ikke alle kan være helt riktige. Et eksempel fra Genesis og Exodus er spørsmålet om hvor lenge jødene var i Egypt.

Genesis sier 400 år, mens Exodus sier 430 år. Konservativistene som jeg nevnte innledningsvis går ofte inn for å forklare slike ulikheter innad i teksten. Det at slike dubletter eksisterer er uttrykk for at deltekstene har hatt et liv som selvstendige tekster før de ble tatt inn i en større helhet gjennom kanoniseringsprosessen. Skribentene som sådan har samlet tekstene har tydeligvis vært mer opptatt av å bevare sine originalkilder enn å gjøre innholdet i dem til en konsis enhet. Problemer med kilder utenfor teksten knytter seg til hvorvidt teksten kan sies å stå i samsvar til ekstrabibelske kilder. Her er også to typer: levninger og skriftlige kilder. Levninger er arkeologisk materiale. I den grad kan det vises til at det levde folk i Palestina (Kanaan) ut fra arkeologiske bevis finner vi ingen beviser på at disse folkene definerte seg som en samlet gruppe kalt "Israel". Vi finner heller ikke bevis for at jødene noen gang skal ha vært slaver i Egypt. Bibeltolkning har anslått at jødene som forlot Egypt i Exodus talte 40 millioner (det kan være jeg husker litt feil her). Det er mot all sannsynlighet at et så stort antall i det hele tatt skal ha eksistert, og enda mer mot sannsynlighet at det ikke skulle finnes noen arkeologiske rester etter en så stor gruppe. Problemet med arkeologiske bevis er imidlertid at de må tolkes. Arkeologiske metoder av noen vitenskapelig holdbarhet ble først utviklet på 1900-tallet. Og mange av metodene for tolkning er omstridte. Når det gjelder korrespondanse med ekstrabibelske skriftlige kilder har vi et annet problem. Det finnes så godt som ingen kilder som er så gamle som fortellingene i Toraen. I den grad vi kan finne noe materiale som kan knyttes til Bibelfortellingene i det hele tatt, for eksempel i Assyriske statsprotokoller, kommer det ikke frem at noe stort rike skulle eksistere i Palestina under David og Salomon, slik Bibelen hevder. Noen ganger finner vi materiale med tilsvarende fortellinger, eller fortellinger som direkte knyttes opp mot bibelfortellingene. Slike kilder er svært viktige i bibelforskningen, men ytterst skjeldne. Det er ut fra slike funn at maksimalistene har kunnet konkludere med at kongebøkene har stor historisk verdi.

Til slutt skal jeg nevne noen utfordringer for historieforskning generelt. I den grad vi kan si noe som helst om fortiden er dette basert på kalkulerte sannsynligheter og hypoteser som er prøvd med tilgjengelig kildemateriale. Det er i det hele tatt en usikker vitenskap. Når vi studerer hellige tekster i kontekst må vi innse at tekstene er skrevet for å fungere i en viss kontekst. Vi eksisterer i en annen kontekst enn de som leste teksten i utgangspunktet. Vi må spørre oss: Kan teksten leses objektivt? Hvordan er vi påvirket av vår egen kontekst? og kan vi tilegne oss den konteksten teksten er skrevet/har virket i? Svaret på første og siste spørsmål er "til en viss grad ja". For å utdype dette må vi svare på spørsmål to. Vi er alle påvirket av den kulturen vi lever i, og vi leser en tekst med visse "briller". Vi kan prøve å løsrive oss fra denne kulturen, og filosofer strides om dette i det hele tatt er mulig. Det vi uansett må være oss bevisst er at teksten har en virkningshistorie. Den har eksistert lenge og er blitt lest og tolket mange ganger. I den grad visse tolkninger av teksten har fått fotfeste i kulturen vår så blir disse til fordommer i vårt møte med teksten. Et banalt eksempel er fortellingen om Moses som delte sivsjøen. Mange vil si at Moses delte Rødehavet, fordi det er den tolkningen de har hørt tidligere/som barn. Men i teksten selv står det ikke Rødehavet, det står "sivsjøen". Altså må være bevisst våre fordommer for å kunne nærme oss teksten med en objektiv synsvinkel, og det er vitenskapens mål.

4) Koranen (tastaturet mitt lar meg ikke skrive på opprinnelig arabisk) ble åpenbart for Profeten Muhammad (peace be upon him) i det syvende århundre. Muslimenes tidsregning begynner med Hajra i 622 e.kr. da Muhammad flyktet fra Mekka og dro til Medina, hvor han etablerte sitt fellesskap. I følge Islam er Muhammad den siste i en rekke profeter som har fått åpenbart Koranen. Tidligere profeter som Moses og Jesus har dessverre forkludret det hele: Tanak og Bibelen sees på som korrupsjoner av Allahs opprinnelige beskjed. Koranen er derimot en nøyaktig kopi av den himmelske moderboken. (en liten begrepsfeil her: muslimene snakker om "paradis", ikke om "himmelen".) I følge islam er Koranen blitt åpenbart for Profeten av engelen Gabriel. I utgangspunktet er Koranen en muntlig bok: qur'aan betyr "resitasjon" og det er meningen at man skal resitere den. Man kan ikke avbilde Gud, men man kan resitere den etter Profetens eksempel og dermed komme i kontakt med Gud. Qira'at er et begrep for ulike måter en kan resitere koranen på, mens Tajwid er idealet: det er den måten Muhammad resiterte versene på, med absolutt klarhet og maksimal skjønnhet. Koranens språk er arabisk og dialekten er Quraysh, etter gruppen som styrte i Mekka på Profetens tid. Da Koranen ble nedskrevet (dette skjedde i sannsynligvis i tre etapper: først av Profeten selv, deretter under den første kalif Abu Bakr og til slutt av Zayd B. Tahib under Kalif Uthman 23-35 A.H.) ble den skrevet ned på denne dialekten, og nedskrivninger på andre dialekter ble antakelig brent. Dette får

være nok bakgrunnsstoff. Vi ser allerede noen likhetstegn mellom Koranen og de kristne og jødernes hellige tekster. Profetene og englene er to eksempler. Fra et utenfraperspektiv, hvor vi antar at Koranen har en menneskelig opprinnelse, kan vi si at Koranen følger i den kristne og jødiske tradisjonen; bruken av profetene og de samme englene eksemplifiserer dette.

Et sentralt spørsmål i koranforskningen er hvorvidt Koranen kan sies å ha en kristen eller jødisk forhistorie. Når vi forsker på Koranen kan vi enten se på den enkelte Sure (kapittel) eller vers (Aya: betyr "jordisk tegn på Guds eksistens") og trekke paralleller til andre fortellinger eller vers ved å se etter nøkkelord. Noen Koranvers opphever imidlertid hverandre; det gjør for eksempel Q3:85 med Q2:62. Disse versene peker likevel på et sentralt element i Koranen, som kanskje er enda bedre eksemplifisert i Q109:1-6, nemlig at koranen er svært bevisstgjort sin egen eksistens i et religiøst pluralistisk samfunn. Med andre ord: Koranen refererer til andre religioner og setter seg selv i sammenheng med dem. Spesielt gjelder dette kulten som dominerte i Mekka rundt år 600, kristendommen og jødedommen. Allerede innledningsvis viste jeg hvordan koranen ser på de jødiske og kristne hellige tekstene som korrupsjoner av koranen.

I den grad vi undersøker koranens betydning må vi ta i betraktning at islam oppstod i et område som var geografisk nærliggende de kristne og jødiske knutepunktene. I begynnelsen ba muslimene i retning av Jerusalem, ikke Mekka, fordi profeten Abraham var begravet der. Både islam, kristendommen og jødedommen er abramittiske religioner, som regner Abraham som sin stamfar. I Medina bodde det dessuten en betydelig gruppe jøder, og Profeten håpte å konvertere disse først av alle. Det er helt naturlig at muslimene selv var påvirket av jødisk og kristen kultur. Men hva med Koranen? I følge muslimene er Koranen evig og gitt av Gud mange ganger opp gjennom historien. Det er de kristne og jødene som har blitt påvirket av den, ikke motsatt. Fra et mer vitenskapelig ståsted må vi anse koranen for å ha en historisk opprinnelse. Kombinert med Siraaen, Profetens biografi, kan vi finne bakgrunnen for de enkelte surenes åpenbaring, eller tiden da de ble skrevet ned. Hver sure er åpenbart i forbindelse med en hendelse i Profetens liv. Dette, sammen med tilknytningen til Mekkakulten burde være nok til å stadfeste at koranen har en verdslig tilknytning.

I det 7. århundret var arabisk et nytt språk. Skriftspråket var ikke godt etablert ennå, og den første nedskrivningen av Koranen var en såkalt "skjelett-tekst" på et konsonantspråk som ikke skilte mellom korte og lange vokaler. Teksten var derfor i høyeste grad tvetydig, og kunne leses på ulike måter. Teksten var i midlertid ikke ment for å leses, men ment for å resiteres. Nedskrivningen var derfor kun til hjelp for memorisering av teksten (mneumonic device). De eldste manuskriptene vi har av Koranen er datert (via C14) til slutten av 600-tallet. Disse er utgangspunkt for en ortografisk analyse av teksten. Slik analyse viser at Koranen kan være nedskrevet i hastverk: ikke med slurv, men med lite hensyn til enhet i teksten. Dette er bemerkelsesverdig fordi islam understreker Koranens enhetlige konstruksjon i sammenligning med Bibelens og Tanaks sammensetninger. Det dette langdratte resonnementet leder meg frem til er hypotesen om at selve språket i Koranen kan ha en Syro-Arameisk bakgrunn, noe som kan skyldes både det arabiske språkets utvikling eller de enkelte surenes kristne og jødiske forhistorie. Koranen er full av Syro-Arameiske låneord, men også fortellingene i seg selv kan tenkes å opprinnelig være skrevet på Arameisk. Suren er en egen litterær form, som det sies at ble introdusert av Muhammad. Det ligner poesi, men dette vil muslimene benekte med anklager om blasfemi. Det er likevel ikke utenkelig at i likhet med den kristne og jødiske bibelen så har noen av delene i Koranen en forhistorie som selvstendig tekst, som senere har blitt inkludert i en større kanon. I forbindelse med kanoniseringen kan tekstene ha blitt oversatt, endret innhold og litterær form/stilart.

Avslutningsvis må vi konkludere med at Koranvitenskapen er ufullstendig. Det finnes ikke noen tekstkritisk utgave av Koranen. Det er helt tydelig et forhold mellom de tre abramittiske religionene; dette er tydelig både i religionens praksis og tekstenes innhold. Jeg har ikke gått inn på likheter i etikk og normative forskrifter i de hellige tekstene, fordi jeg anser at dette er likheter som ikke kan begrenses til de tre her omtalte hellige tekstene. Det bør også nevnes at en perfekt sammenligning av tekstene er litt vanskelig fordi eksegesene (bibeltolkning: tafsir i Koranvitenskapen) i de ulike religionene fokuserer på ulike spørsmål. Dette er fordi kritisk bibeltolkning innenfor kristendommen har en lengre tradisjon enn innen islam. Det er bare nylig åpnet for omfattende arbeid på koranforskningen mht. religions/dogmekritiske spørsmål til å sikkert anslå detaljene rundt Koranens tilblivelse.

